

Otakar A. Funda
K FILOSOFII
NÁBOŽENSTVÍ

KAROLINUM

K filosofii náboženství

Otakar A. Funda

Recenzovali:

prof. PhDr. Miloš Havelka, CSc.

prof. Ivana Noble, Ph.D.

Vydala Univerzita Karlova

Nakladatelství Karolinum

Redakce Lenka Ščerbaničová

Grafická úprava Zdeněk Ziegler

Sazba DTP Nakladatelství Karolinum

Vydání první

© Univerzita Karlova, 2017

© Otakar A. Funda, 2017

ISBN 978-80-246-3748-8

ISBN 978-80-246-3757-0 (online : pdf)

Univerzita Karlova
Nakladatelství Karolinum 2017

www.karolinum.cz
ebooks@karolinum.cz

OBSAH

ÚVODNÍ SDĚLENÍ.....	7
ČLOVĚK BYTOST SE VZTAHUJÍCÍ.....	9
Původ náboženství	9
Člověk tvor náboženský	10
Náboženství tématem filosofie	17
Vztah filosofie a náboženství	29
Pohled zevnitř a úsilí o nepředpojatost a nezaujatost – rozdíl mezi teologií a religionistikou	31
Řeč náboženství	39
Náboženství a věda.....	41
Náboženství jako hermeneutické drama zpřítomnění	42
Filosofická reflexe mýtu o Kristu	53
Spor o Boha v rámci křesťanského diskursu	59
Biologický humanismus, kritický realismus a kritický racionalismus	77
Racionalita jako způsob myšlení, jednání, žití i umírání	85
Facit.....	92
Údajná budoucnost náboženství jako toku interpretací.....	94
VÝBĚR Z LITERATURY DOPORUČENÉ K DALŠÍMU STUDIU.....	102

ÚVODNÍ SDĚLENÍ

Tato knížka je mým příspěvkem k filosofii náboženství. V závěru mé knihy *Ježíš a mýtus o Kristu* (Praha, Karolinum 2007) se nachází dodatek nadepsaný „Člověk bytost se vztahující“, věnovaný filosofické reflexi především křesťanského mýtu o Kristu, ale i náboženství obecně. Tento text jsem nyní upravil a doplnil a předkládám jej zde samostatně. Je současně i pozváním k uvedení do problematiky filosofické reflexe náboženství pro studenty i další čtenáře, kteří – podobně jako já – přistupují k fenoménu náboženství bez vázanosti k určitému náboženství, bez jeho sdílení či praktikování, tedy které náboženství zajímá jako lidský výtvar, jako lidský jev lidských dějin a kultury. Protože text je adresován i zájemcům, kteří nejsou profesně filosofové, religionisty nebo teology, je formulován se zřetelem k obecné sdílnosti. Filosofie, jak jí rozumím, má především vzdělavatelné a výchovné poslání, a to vznáší nárok na její srozumitelnou sdílnost i vůči těm, kteří svou odborností filosofové nejsou.

Většinou – pokud vůbec – tematizují náboženství ve svých filosofických konceptech i dílech filosofové, kteří chovají značný odstup od tradice empirismu, pozitivismu i kritického racionalismu. V mém případě je poněkud neobvyklé, že tematizují náboženství – a to v plné vážnosti, úctě a respektu – v přístupu, který je naopak určen tradicí empirismu, pozitivismu, neopozitivismu a kritického racionalismu – a že právě z tohoto podloží se ptám po antropologických výšinách náboženství, v našem kontextu především křesťanství. Ne všichni myslitelé, kteří sdíleli empirismus, pozitivismus a racionální kritičnost, přistupovali k náboženství s vulgarizujícím despektem, nýbrž mnozí je chápali – jako i já – jako výtvar člověka seberefektivního vědomí, který si zaslouží vážnou pozornost a citlivou filosofickou reflexi.

Protože tento text je nedílně spojen s mým životním příběhem a je si vědom znepokojení, zda to, co jsme říkali a psali, jsme mysleli doopravdy, dovolil jsem si na mnoha místech psát v první osobě, abych zvýraznil, co si osobně myslím a jaké jiné názory nesdílím a proč. Předkládám zde tedy

svůj pohled, svůj příspěvek k filosofii náboženství, jak jsem se k němu dopracoval od šedesátých let minulého století.

Pokud mé zde předložené zamyšlení k filosofii náboženství vzbudí Váš další zájem, najdete na samém závěru doporučenou literaturu k dalšímu studiu, výběr několika titulů dostupných v češtině.

V Praze, v lednu, únoru a březnu 2016

ČLOVĚK BYTOST SE VZTAHUJÍCÍ

Původ náboženství

Člověk vznikl v procesu přírodní evoluce a je její nedílnou součástí. Palcem obráceným do dlaně uchopil nástroj, aby si zajistil obživu a pečoval o své potomstvo. Pozvedl oči k hvězdnému nebi, pocítil údiv. Vnímá cyklický řád přírody a začal si uvědomovat, že řád je opakem chaosu a že do tohoto řádu sám patří. Člověk však také vstoupil do vzájemných konfliktů. Stal se druhému člověku i přírodě nepřítelem. Neprovázela ho vždy jen vítězství, zaplacená smrtí poražených i mnohých útočníků. Člověk nahlédl, co je hrůza a děs, pohlédl do tváře smrti a zakusil, co je bezmoc a otroctví. V člověku bylo od počátku něco kladného, pozitivního, tvůrčího, ale i něco ďábelského, stvořil zlo. To přestalo být jen jevem, ale stalo se metafyzickou veličinou. Prostupuje celými lidskými dějinami jako lidská konstanta. Osobně se domnívám, že v hlubinách vzniku náboženství je přítomno lidské volání po záchraně, po vykoupení, vysvobození z moci zla. Různé projevy primitivních náboženství prošly řadou transformací a nakonec vyústily do náboženství nesených touhou po vykoupení a potřebou být přijat. I v případě náboženství lze vysledovat jeho evoluci.

Náboženství je lidský jev. Setkáme se s ním už od prvních dostupných nám projevů lidské kultury. Existuje řada zcela odlišných názorů antropologů, etnologů, filosofů, religionistů, psychologů, sociologů, kteří se snaží vyložit vznik náboženství. Upouštím od přetlumočení těchto výkladů a místo toho čtenáři doporučuji, aby si opatřil knihu Karla Skalického, *Po cestách neznámého Boha*, a knihu Maxe Webera, *Sociologie náboženství*, a zde věnoval pozornost především úvodní studii od Miloše Havelky, *Max Weber a počátky sociologie náboženství*, případně přihlédl i ke knize Richarda Schaefflera, *Filosofie náboženství*.¹ Předností těchto prací je kromě

¹ Skalický, Karel, *Po stopách neznámého Boha*, Křesťanská akademie Řím, Trinitas, Svitavy – Praha 2011; Havelka, Miloš, *Max Weber a počátky sociologie náboženství*, in Max Weber, *Sociologie náboženství*, Praha, Vyšehrad 1998; Schaeffler, Richard, *Filosofie náboženství*, Praha, Academia 2003.

zasvěcené informace i odstup od všech zjednodušujících, primitivních teorií o vzniku náboženství a jejich kritika.

Nedostatek řady dřívějších, dnes v podstatě překonaných výkladů o vzniku náboženství spočíval v tom, že se snažily vyložit náboženství podle jednoho klíče, z jednoho principu. Takové výklady znamenaly jednostranné zúžení a tím byly vzhledem k tématu neadekvátní. Jistěže při vzniku náboženství sehrál určitou roli i člověkův strach z přírodních jevů, které si nedovedl vysvětlit. Snad tento motiv lze u některých primitivních kmenů vytušit. Ale vznik náboženství jako lidského jevu tím dostatečně nevysvětlíme. Jistěže náboženství nejednou stálo ve službě mocných jako nástroj k pacifikaci porobených. Vznik náboženství však nelze vysvětlit ani z tohoto motivu. Jistěže mohla v některé pradávno, spíše okrajové oblasti primitivních kmenů vzniknout praxe uctívání totému jako kompenzace viny za zabití nejstaršího samce v tlupě, ale hledat zde klíč ke vzniku náboženství je víc než zavádějící sebeprojekce Freudova zúžení psychoanalýzy na libido. Stejně tak, jako je divokou fantasmagorií, bez opory o nejmenší podklad, Freudova fikce o dvou Mojžíších a o tom, že Izraelci Mojžíše zabili.

Člověk tvor náboženský

Člověkovu pobývání na světě se rozprostírá mezi úzkostí a nadějí a je provázeno tázáním. Tázáním bytostným, tázáním na ty lidské otázky, které se nakonec prokáží jako stále se vracející a otevřené. Odkud přicházím, kdo jsem, proč jsem na světě, kam směřuji, má to, co dělám, nějaký význam, ptá se člověk. A i člověk, který se takto artikulovaně neptá nebo se těmto otázkám vysmívá, podvědomě o nich ví. Má je v sobě někde zasuté. Můžeme z určité filosofické pozice filosoficky i oprávněně zproblematizovat smyslnost těchto otázek, můžeme je důvodně označit za bezpředmětné,² nicméně jejich kladení většinou patří k lidskému životu, je součástí lidství. Člověk řeší jistě mnoho mnohem základnějších otázek, které bezprostředně souvisejí s jeho udržení se při životě. Nelze bagatelizovat, že bez řešení těch nejzákladnějších lidských potřeb, bez člověkovy adaptace ve světě

² Popper, Karl R. *Otevřená společnost a její nepřítelé, díl II*. Praha, Oikumené 1994, s. 229–238; Funda, Otakar A. *Racionalita versus transcendence, Spor Hanse Alberta s moderními teologi, Filosofie*, Praha 2013, s. 71–72; Albert, Hans, *Kritik des theologischen Denkens*. Berlin, LIT Verlag 2013, s. 204–205.